

Іван РЕВСЬКИЙ

ТИПИ КЛАСИЦИСТИЧНИХ ПЛОЩ ЗА РОЗМІРОМ ТА ТЕРИТОРІАЛЬНО-ГРОМАДСЬКОЮ РОЛЮ В МІСТІ

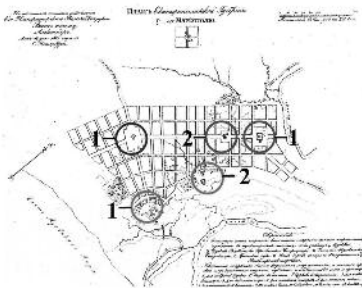
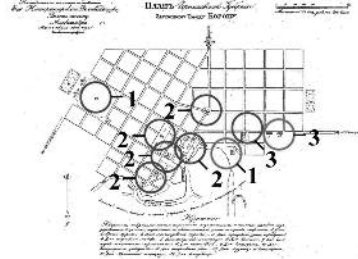
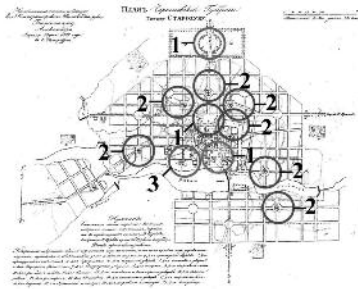
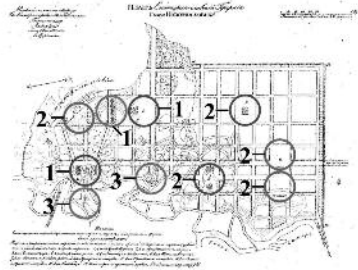
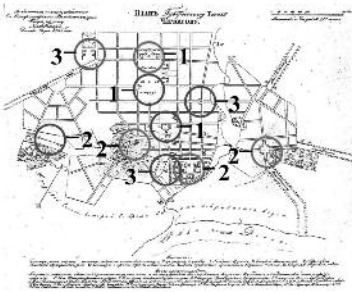
При розробці класицистичних генпланів міст проектувальники інколи передбачали доволі компактне розміщення кількох площ різних форм, розмірів та призначень. Це також властиве і містам Надчорномор'я, заснування та початковий розвиток більшості з яких припало саме на добу класицизму (Катеринослав на планах І. Є. Старова, Григоріополь, Тирасполь, Алексополь (Александрополь)). Цей прийом бере початок ще з часів панування бароко, але тепер усі площі повинні були мати чіткі межі. Навіть коли вони розташовувались зовсім близько і були розділені одним кварталом чи навіть однією крупною будівлею, вони все одно мали свої чіткі просторові координати та не створювали єдиного динамічного простору, що було характерно для містобудування за часів бароко.

Типи площ за розміром. Велика різноманітність функціональних і композиційних ролей та величезне значення в структурі міст обумовили істотну різницю у формі та розмірах класицистичних площ. Найчастіше використовувались квадратні та прямокутні у плані площі, котрі саме за таких форм, поза залежності від їх розмірів, геометрично найбільш логічно та раціонально вписувались у різновиді прямокутні планувальні системи регулярного планування. Майже в кожному місті передбачалось використання таких площ, і як центральних загальноміських, і як центрів районів. Слід зазначити, що в планах міст саме південноукраїнського регіону квадратні площі навіть домінували над прямокутними, що було обумовлено, мабуть, прагненням до ідеальної побудови плану. Проте розміри площ, знов таки поза залежності від їх форми, були доволі різноманітними: від занадто величезних центральних (15–36 десятин) в Вознесенську, Катеринославі, Єлізаветграді та ін., до зовсім маленьких районних (біля 0,6 десятин), котрі за контрастним масштабним протиставленням повинні були підкреслювати грандіозність простору головної міської площі. Проте зазвичай квадратні площі були досить невеликими (2–4,5 десятин). Та-

кий розмір відповідав містобудівним модулям — кварталам, серед яких зазвичай і розміщувалась площа.

Досить часто в великих містах з метою підкреслити велич та парадність просторів, а також щоб привнести деяке просторове різноманіття, деяку мальовничість до сухої схеми регулярного планування, використовувалась багатий набір площ, різних як за функціями, так і за формами та розмірами (Катеринослав, Вознесенськ та ін.). Зазвичай розмір та форма площі не залежали від її суто функціонального навантаження, проте напряду залежали від композиційно-просторової та ідеологічної ролі конкретної площі в місті, а інколи і в країні. При цьому розмір площі та навіть, мабуть, парадність її забудови не були визначними факторами у її композиційному впливі на містобудівну структуру. Значно важливішим було її місце розташування у місті та ключове положення у містобудівній композиції. Наприклад, напівкругла площа із пам'ятником Дюку де Ришельє на Приморському бульварі в Одесі має порівняно зовсім не великі, майже камерні, розміри й доволі скромне архітектурне вирішення. Проте вона, разом із гігантськими сходами, що виходять на неї, є провідним елементом системи громадських просторів Одеси, просторово-розпланувальна композиція якої є одним з найкращих прикладів містобудування російського класицизму. Такий статут цієї площі забезпечує її роль своєрідної парадної «брами» на шляху з порту до селитебної частини міста та ключове положення в «обличчі» Одеси з боку моря — на Приморському бульварі. У той же час від ролі площі у місті все ж таки, як правило, залежали перелік та архітектурне вирішення її забудови. Інколи будинки, які самі по собі не вимагали свого парадного вирішення, опинившись на площі, що відігравала значну роль в місті, як правило, включались до загального ансамблю її забудови та отримували досить представницький вигляд.

Як видно з вище наведеного, діапазон габаритів площ дуже великий і тому, слід відзначити, диференціація площ по типах за розміром в любому випадку буде мати досить умовний характер. Умовність групування площ по типах за розміром тим більш очевидна, що при любій диференціації різниця в розмірах між вищим і нижчим показниками суміжних (відповідно попереднього і послідовного) типів практично відсутня. Проте різниця між вищим та нижчим показниками в межах одного типа може бути дуже суттєвою. Але, виходячи з того, що при характеризації площ все ж таки використовуються такі співвідносні з їх розмірами загальні поняття як велика, мала чи середніх розмірів площа, та враховуючи фактичну велику розкиданість габаритних показників класицистичних площ, приймемо наступну умовну їх диференціацію по типах за розміром: а) дуже великі (понад 10 га); б) великі (5–10 га); в) середні (1–5 га); г) малі (до 1 га). Відповідно до цього ряду типів, найбільшого розповсюдження зазнали середні площі.

Типи площ за територіально-громадською роллю в місті. Під територіально-громадською роллю в даному випадку мається на увазі комплексний містобудівний аспект, котрий включає місцезнаходження площі у міській структурі та громадське значення площі для населення міста. Простіше кажучи, це врахування того, чи знаходиться площа у центрі, поблизу центра, або на периферії міста, чи асоціюється для населення площа з поняттями адміністративного, духовного чи культурного представництва загальноміського чи районного в місті

рівня або лише з утилітарно-побутовими поняттями. Безумовно, ці поняття пов'язані з функціональним призначенням площ. Проте, все ж таки можна виділити основні риси, притаманні площам загальноміського, районного та локального значення.

Загальноміського значення площі набували, коли за своїм розташуванням, провідною композиційною роллю, важливим громадським призначенням вони ставали центром постійного або регулярного тяжіння для населення всього міста. Як правило, такі площі носили поліфункціональний характер, на них відбувалися визначні для всього міста або навіть регіону події — великі релігійні зібрання, ярмарки, свята, паради, тощо. Зазвичай площі загальноміського значення знаходились поблизу до геометричного, або історичного центру міста, мали значні розміри та були композиційними центрами усього міського планування, провідними елементами в загальноміській системі площ, на них часто розташовувались найважливіші для міста будівлі — адміністративні, релігійні, торгові, тощо — котрі зазвичай ставали композиційними домінантами загальноміського значення. Районного значення набували площі, які відігравали приблизно ту ж саму роль, проте для окремого району міста, які були центром тяжіння для населення якоїсь територіальної частини міста або національної громади. Зазвичай районне значення мали приходські та торгові площі, які ставали композиційними центрами окремих ділянок міського планування і мали підпорядковану головним міським площам роль в загальноміській системі площ. Площі локального значення, як правило, не мали значної композиційної ролі в міському розплануванні, знаходились на найнижчому щаблі в загальноміській композиційній ієрархії площ або навіть взагалі поза композиційною системою площ. Вони, як правило, знаходились на міській периферії і відігравали суто функціональну роль (часто їх використовували для торгівлі громіздкими або швидкопсувними товарами), або були центрами тяжіння для незначної частини населення міст.

Отже, в даному випадку типи площ за територіально-громадською роллю визначаються як наступні основні типи площ: а) загальноміського значення; б) районного значення; в) локального значення (*рис. 1*).

1. Бунин А. В., Саваренская Г. Ф. История градостроительного искусства: В 2 т. — М., 1979. — Т. 1: Градостроительство рабовладельческого строя и феодализма.

2. Петербург и другие новые российские города XVIII — первой половины XIX вв. / Под ред. Н. Ф. Гуляницкого. — М., 1995.

3. Тимофієко В. І. Містобудівне мистецтво Північного Причорномор'я другої половини XVIII — початку XIX ст.: Дис. ... д-ра мистецтвознавства: 18.00.01. — К., 1993.

4. Тимофееко В.И. Формирование градостроительной культуры Юга Украины. — К., 1986.

5. Шквариков В. А. Очерк истории планировки и застройки русских городов. — М., 1954.

6. Михайлова М. Б. Площади классицизма (типология) // Архитектурное наследство. — М., 1995. — Вып. 38: Проблемы стиля и метода в русской архитектуре. — С. 83–101.

Анотація: У статті висвітлені деякі аспекти типології площ доби класицизму, зокрема типи за розміром та територіально-громадською роллю в місті.

Ключові слова: площа, класицизм, типологія.

Аннотация: В статье освещены некоторые аспекты типологии площадей эпохи классицизма, в частности типы по размеру и территориально-общественной роли в городе.

Ключевые слова: площадь, классицизм, типология.

Summary: In the article some aspects of typology of areas of epoch of classicism are lighted up, in particular typology by size and territorial-public role in town.

Keywords: square, classicism, typology.